

AQLI ZAIF O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY MOSLASHUV VA MUSTAQIL HAYOTGA TAYYORLASH MASALALARI

Xaliyarova Zilola Muxitdin qizi
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti
Maxsus Pedagogika –U72 talabasi

Anotatsiya

Ushbu maqolada aqli zaif o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv va mustaqil hayotga tayyorlash masalalari yoritiladi. Ijtimoiy moslashuv – aqli zaif bolalarning jamiyat hayotiga qo'shilishida eng muhim jarayonlardan biri hisoblanadi. Maqolada aqli zaif o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish, mehnat faoliyatiga yo'naltirish, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish hamda kommunikativ malakalarni rivojlantirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, maxsus pedagogik metodlar, psixologik qo'llab-quvvatlash va oilaning ishtiroki orqali bolalarni mustaqil hayotga tayyorlashning samarali usullari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: aqli zaif o'quvchilar, ijtimoiy moslashuv, mustaqil hayot, maxsus pedagogika, psixologik qo'llab-quvvatlash, mehnat faoliyati, kommunikativ ko'nikmalar, inklyuziv ta'lim, rehabilitatsiya, oila ishtiroki.

Hozirgi davrda jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy munosabatlar tizimida barcha shaxslarning teng huquqli ishtiroki ta'minlanmoqda. Shu jumladan, imkoniyati cheklangan bolalarning, xususan, aqli zaif o'quvchilarning ham ta'lim olish huquqi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aqli zaif bolalar, boshqa tengdoshlaridan farqli ravishda, ijtimoiy hayotga moslashishda, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishda, mehnat faoliyatini bajarishda va kommunikativ aloqalarda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu boisdan, ularni mustaqil hayotga tayyorlash, ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish va rehabilitatsiya jarayonlarini samarali tashkil etish masalalari maxsus pedagogika va psixologiya oldida dolzarb vazifa sifatida turibdi.

Aqli zaif o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv jarayoni nafaqat maktab sharoitida, balki oila va keng jamoatchilik hamkorligida amalga oshirilishi lozim. Chunki ularning mustaqil hayotga kirib borishi uchun kommunikativ malakalarni shakllantirish, ijtimoiy xulq-atvor me'yorlariga amal qilishni o'rgatish, shaxsiy gigiyena va kundalik hayotiy ko'nikmalarni egallash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi uchun esa ta'lim-tarbiya jarayonida kompleks yondashuv zarur bo'lib, bunda pedagog, psixolog, logoped va ota-onalarning uzviy hamkorligi asosiy rol o'ynaydi.

Mazkur maqolada aqli zaif o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv va mustaqil hayotga tayyorlashning nazariy asoslari, amaliy yo'nalishlari hamda samarali metodlari yoritib beriladi. Shuningdek, ularning ijtimoiylashuviga to'sqinlik qiluvchi omillar va bu muammoni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotning ahamiyati shundan iboratki, aqli zaif bolalarni ijtimoiy moslashuv jarayonida qo'llab-quvvatlash nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi, balki jamiyatda ham ijtimoiy barqarorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Aqli zaif o'quvchilarda ijtimoiy moslashuvning mohiyati va ahamiyati:

Aqli zaif bolalar rivojlanishida intellektual nuqsonlar tufayli ijtimoiy hayotda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Ularning tafakkuri, xotirasi, diqqat jarayonlari va nutqi sekinroq rivojlanishi ijtimoiylashuv jarayonida sustkashlikka olib keladi. Shu bois ijtimoiy moslashuv – bu nafaqat o'quvchilarning o'qish va ta'lim jarayoniga, balki kundalik hayotga ham moslashishi, jamiyat bilan uzviy aloqaga kirisha olishi demakdir.

Pedagogik nuqtai nazardan ijtimoiy moslashuv:

kundalik hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish (o'ziga xizmat qilish, gigiyena, uy vazifalarini bajarish);

kommunikativ malakalarni rivojlantirish (nutqiy muloqot, ishoralar, yozma nutq);

jamoa bilan ishlash va ijtimoiy xulq-atvor me'yorlarini egallash;

ijobiy munosabat va emotsional muvozanatni ta'minlashdan iboratdir.

Mustaqil hayotga tayyorlashning asosiy yo'nalishlari:

Aqli zaif o'quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlash – ularning kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zaruriy shartdir. Bu jarayon quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

O'z-o'ziga xizmat qilish ko'nikmalari

– kiyinish, ovqatlanish, shaxsiy gigiyenaga rioya qilish, uy ishlarida ishtirok etish.

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish

– jamoada o'zini tutish, transportdan foydalanish, savdo-sotiqda qatnashish, maktab va oiladagi vazifalarni bajarish.

Mehnatga yo'naltirish

– oddiy mehnat faoliyatiga jalb qilish, qo'lda bajariladigan ishlarni o'rgatish, kasb-hunar ta'limi elementlarini singdirish.

Kommunikativ malakalarni shakllantirish

– nutqiy va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, muomala madaniyatini o'rgatish, zarurat bo'lganda ishora va alternativ kommunikatsiya vositalaridan foydalanish.

Ijtimoiy moslashuv va mustaqil hayotga tayyorlashda qo'llaniladigan metodlar:

Maxsus pedagogika tajribasida aqli zaif bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash uchun turli metodlar qo'llaniladi:

Trening mashg'ulotlari – o'quvchilarni muomala, muloqot va ijtimoiy vaziyatlarda o'zini tutishga o'rgatadi.

Amaliy mashqlar – kiyinish, pazandalik, oddiy uy yumushlarini bajarish.

Rolli o'yinlar – turli ijtimoiy vaziyatlarni sahnalashtirish orqali moslashuvni kuchaytiradi.

Ijtimoiy hikoya va vizual materiallar – bolaga jamiyatdagi tartib-qoidalarni tushuntirish.

Mehnat faoliyati – qo'lda ishlash, hunarmandchilik elementlari, bog'dorchilik yoki uy-ro'zg'or yumushlarini bajarish.

Aqli zaif o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va mustaqil hayotga tayyorlanishida oila asosiy tayanch bo'g'in hisoblanadi. Ota-onaning doimiy qo'llab-quvvatlashi, sabr-toqati va bolaga ijobiy munosabati ijtimoiylashtirish jarayonida katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, maktab pedagoglari, psixologlar, logopedlar va surdopedagoglar bilan hamkorlikda ishlash muhimdir. Bunday kompleks yondashuv orqali bola o'z imkoniyatlariga mos ravishda hayotiy ko'nikmalarni egallab boradi.

Aqli zaif o'quvchilarni jamiyatga moslashtirishda qator muammolar uchraydi:

o'quvchilar nutqining rivojlanmaganligi;

ijtimoiy qo'rquv va tashabbussizlik;

mustaqil qaror qabul qilishdagi qiyinchiliklar;

jamiyatda salbiy stereotiplar va kamsitishlar mavjudligi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun:

inklyuziv ta'lim tizimini kengaytirish;

psixologik rehabilitatsiya xizmatlarini rivojlantirish;

jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlovchi ijobiy muhit yaratish;

maxsus pedagoglarning malakasini oshirish zarur.

Aqli zaif o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv va mustaqil hayotga tayyorlash – maxsus pedagogika oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Chunki bunday bolalarning kelajakdagi jamiyatdagi o'rni, ularning shaxs sifatida shakllanishi va ijtimoiy hayotda faol ishtiroki ko'p jihatdan ta'lim-tarbiya jarayonida berilgan imkoniyatlarga bog'liqdir.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aqli zaif o'quvchilar ijtimoiy moslashuv jarayonida o'ziga xos qiyinchiliklarga duch keladilar. Shunga qaramay, ular mustaqil hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallashga qodir bo'lib, bunda pedagog, psixolog, logoped, oila va keng jamoatchilikning hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Amaliy mashg'ulotlar, rolly o'yinlar, mehnat faoliyatiga jalb etish, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish kabi metodlar samarali natija beradi.

Shuningdek, bunday o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashda oilaning roli beqiyosdir. Ota-ona mehr-muhabbati, sabr-toqati va pedagogik yordam bola ijtimoiylashuvini tezlashtiradi. Jamiyatda esa inklyuziv ta'limni rivojlantirish, salbiy stereotiplarni bartaraf etish va nogironligi bo'lgan bolalarga ijobiy munosabatni shakllantirish zarurdir.

Xulosa qilib aytganda, aqli zaif o'quvchilarni ijtimoiy moslashuv va mustaqil hayotga tayyorlash ularning kelajak hayoti uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon kompleks yondashuvni, ya'ni pedagogik, psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni talab etadi. Natijada, aqli zaif o'quvchilar jamiyatda faol, mustaqil va to'laqonli hayot kechirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.M., Jo'rayev M. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2018.
2. Mavlonova R.A., Yo'ldosheva Sh. Defektologiya va maxsus pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Абрамова Г.С. Психология аномального развития ребенка. – Москва: Академия, 2017.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – Москва: Педагогика, 2005.
5. Жигарев А.И. Социальная адаптация детей с ограниченными возможностями здоровья. – Москва: Просвещение, 2019.
6. Hallahan D.P., Kauffman J.M. Exceptional Learners: An Introduction to Special Education. – Boston: Pearson, 2017.
7. Smith T.E.C. Teaching Students With Special Needs in Inclusive Settings. – New York: Pearson, 2020.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–4860-son qarori. – 2020-yil 13-oktabr.
9. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. – Paris: UNESCO Publishing, 2017.
10. WHO. World Report on Disability. – Geneva: World Health Organization, 2019.